

**La col·lecció
Tomàs Mallol**

Lluís Valentí i Bohigas

Valoració genèrica del contingut de la col·lecció

Malgrat l'atapeïment que sofreixen les peces —més de cinc mil— l'exposició estableix una classificació que es pot descriure esquemàticament per aquest ordre:

— *Aparells de pas estret*. Col·lecció de tots els formats i de totes les marques que ha tingut el cinema dels seus orígens. Destacar l'apartat dedicat a la Pathé-Baby.

— *El cinema com a joquina*. Col·lecció completa de tots els aparells que s'han fabricat a Catalunya. Destacar la magnitud de la col·lecció Nic, de la qual també es guarden tots els documents de l'antiga manufactura.

— *El pre-cinema*. Objectes orientals, ombres xineses, cambra obscura, llanterna màgica, anamorfosis, relleu, fotografia, calidoscopi, motoscopi, taumatropi, disc màgic, zoòtrop, praxinoscopi, coreuscopi, cronofotografia, so. La seva ordenació esdevé el camí que descriu la gradual progressió de recerca de la imatge d'il·lusió des dels orígens més remots a la invenció del cinematògraf. Cada un dels apartats esmentats són col·leccions representatives del lloc que ocupen en aquest capítol de la història del cinema.

— *El cinema primitiu*. Destacar l'aparell Lumière, el qual va irrompre arreu amb la invenció del cinema. Dels tres-cents que fabricaren, el que es guarda a la col·lecció Mallol, esdevé peça única al món, perquè conserva les tres funcions per a les quals fou construït (filmar, projectar i tirar còpies). D'aquesta sèrie, només se'n conser-

ven una desena, però tots van sofrir modificacions posteriors, les quals els van convertir només en projectors.

— *El cinema comercial.*

— *La televisió.*

Activitats

A part de les visites assistides, que són molt nombroses, la col·lecció s'ha obert portes enfora. D'aquesta manera alguns aparells han sortit de la seva llar, els quals han sigut exposats per diversos motius, com per exemple ambientar certàments o esdeveniments cinematogràfics, exposicions monogràfiques i il·lustrar conferències. Destacarem l'exposició Nic al CIEJ (Centre de Joves de la Fundació Caixa de Pensions) a Barcelona; la cel·lebració del noranta-cinquè aniversari del naixement del cinema a Girona; igualment a Girona, projecció de llanterna màgica, en la qual es donà relleu a l'evolució que va experimentar des del 1640 fins al 1910, i també tota la varietat de temes i enginyers que va desenvolupar durant aquests dos-cents cinquanta anys.

La col·lecció Tomàs Mallol és un museu?

La museografia a Catalunya és quelcom precoç, té una tradició que arranca de l'any 1809; la pionera en fou l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona.

Actualment he comptabilitzat, a la guia *Los Museos de Cataluña*, publicada per *La Vanguardia* l'any 1989, 281 museus. Una llista més antiga, de l'any 1981, publicada pel Servei de Museus de la Generalitat —*Els Museus de Catalunya*, redactat per la Comissió Tècnica de Museus— n'enumera 256. El meu interès per aquesta llista més antiga és per a significar la importància del museu privat a Catalunya; si consideréssim els museus eclesiàstics com a pertanyents a entitats públiques —donada la funció de l'Església—, aleshores encara podríem considerar que un de cada sis museus és de titularitat totalment privada. Evidentment, cada un d'ells es presenta d'una manera totalment diferent.

El Museu de Cinema Tomàs Mallol surt inventariat com a museu privat a la revista *L'Avenç* dels mesos de juliol-agost (1992). També està catalogat al Club Niepce-Lumière de París i al Club Llanterna Màgica de Londres.

Considerem que les col·leccions d'aparells de Tomàs Mallol formen un museu, perquè la seva estructura correspon a la concepció de

museu definida pel Parlament de Catalunya en la Llei de museus publicada el 29 d'octubre de 1990. La Llei diu literalment (article 1.1): «Són museus, als efectes d'aquesta Llei, les institucions permanents, sense finalitat de lucre, al servei de la societat i del seu desenvolupament, obertes al públic, que reuneixen un conjunt de béns culturals mobles i immobles, els conserven, els documenten i els estudien, els exhibeixen i en difonen el coneixement per a la recerca, l'ensenyament i el gaudi intel·lectual i estètic i es constitueixen en espai per a la participació cultural, lúdica i científica dels ciutadans.»

El Museu Mallol s'ajusta fidelment a l'accepció del primer punt de l'article 1 de la Llei. Va ésser instituït d'una manera permanent, no té finalitat de lucre, està al servei de la societat i del seu desenvolupament —aquest punt és quelcom ambigu, malgrat les bones intencions—, està obert al públic —segons un acord previ— reuneix un gran conjunt de béns culturals mobles i immobles, els conserva els documents i els estudia —amb més cura que qualsevol institució pública—, els exhibeix i en difon el coneixement per a la recerca —en són testimoni i en són un exemple. Així en tots els seus punts.

L'article 6 fa referència al registre dels museus, però alhora també diu que se n'ha de crear el registre. A hores d'ara encara no hi ha cap museu registrat perquè aquest manament encara no ha esdevingut operant. Tinc notícies que s'ha publicat un decret amb data 26 de febrer de 1992 (DOGC núm. 1561), que fa referència a la creació d'aquest Registre; és molt recent, i per tant reafirmo la seva inoperància en la data d'avui, ja que així em consta. Naturalment, la manca d'aquest requisit no li nega la seva identitat de museu, ja que seria negar-la a tots els museus de Catalunya.

Al l'article 7.1 diu que «els museus han de disposar del personal i de les condicions necessàries per a garantir la protecció i la conservació de llurs fons». El mateix propietari és un dels millors perits en la matèria. Contradictòriament, els museus de la mateixa Generalitat, segons una publicació d'ells mateixos, *El llibre blanc dels museus de Catalunya*, publicat el 1984, a la pàgina 27 remarca aquestes deficiències.

L'article 11.1: «Cada museu ha d'inventariar i documentar tots els béns culturals que l'integren»; aquest és un altre punt que no resol satisfactòriament molts museus públics.

Sense necessitat de gaire retòrica, podem manifestar la conclusió que les col·leccions de Tomàs Mallol tenen la categoria de museus, amb totes les seves particularitats i deficiències, però que són, ni més ni menys, que les de qualsevol altre museu.

L'aportació de Tomàs Mallol a la història del cinema

Tomàs Mallol no és un historiador procedent de l'erudició ni de la Facultat de Filosofia i Lletres. La seva disciplina està vinculada a l'enginyeria tècnica: cursà els estudis de peritatge mecànic, i per aquest camí inicià la seva vida professional. S'establí amb un negoci que requeria la topografia i la fotografia, el qual el vinculà al cinema, i va esdevenir en ell més un art que una professió.

Els estudis de peritatge són només la base tècnica, l'autoaprenentatge comença en sortir de l'Escola Industrial. Cal ésser autodidacte; la fotografia i el cinema són joves, poc coneguts i inesperats. Mallol va desenvolupant tota una personalitat en el seu llenguatge cinematogràfic; el seu estil té uns trets que l'identifiquen al llarg de la seva producció. Però pel que fa al tema de la nostra ponència, hem de dir que a causa del seu ofici i de les seves afeccions, sense adonar-se es va anar trobant amb una col·lecció d'aparells que esdevenen representatius del cinema de pas estret. L'afany de col·leccionisme fa que cerqui un ordre i, al mateix temps, vagi omplint els buits per completar un ventall que cada dia es va obrint més. L'aparició fortuïta d'un aparell genera l'ànsia per aconseguir l'altre, i després l'altre i l'altre... Després de l'amateur s'obriran altres col·leccions, fins a reunir totes les que hem esmentat. Novament havia fruit la passió que per la tècnica havia sentit des de molt petit.

Si bé inicialment l'encontre és fortuït, després esdevé una recerca. Al principi era fàcil perquè sovint es tractava quasi d'aparells de segona mà. Però la investigació es va endinsant per estrats més profunds, llavors cal rastrejar encants, cercar per les velles fàbriques, els antiquaris, els col·leccionistes, cal viatjar per fires i mercats, però sobretot cal un coneixement profund dels objectius que es persegueixen. Per poder-ne seguir el fil, hom ha de recórrer no sols a l'erudició i al coneixement d'altres col·leccions, sinó també a l'estudi de l'aparell com a tal, que ens posa en evidència l'evolució tècnica que ha seguit.

Podríem resumir el mètode historiogràfic de Tomàs Mallol a grans trets:

1) Arqueològic. Recerca d'objectes per a formar les col·leccions dins les seves especialitats temàtiques.

2) Conservador. Neteja i restauració de l'aparell, si s'escau.

3) Museogràfic. Dotar-lo de l'espai físic que requereix i del lloc pertinent, sempre que els límits del local ho permetin. En definitiva, establir un ordre. Mai no pot satisfer la seva ambició d'atorgar-los la dignitat que requereixen. Normalment queden una mica apilonats, i els uns es mengen perspectiva als altres; hem de considerar que,

malgrat la superfície de 270 m², el volum de les peces fa que el Museu esdevingui petit. Malgrat tot, l'exposició expressa amb tota claredat l'essència dels missatges pretesos: la història de l'evolució de la imatge d'il·lusió (pre-cinema), el cinema com a joguina...

Cal una selecció en l'adquisició d'aparells, tenir un coneixement previ del camí que segueix en la seva evolució. Es tracta d'una seriosa anàlisi tècnica i d'un llarg treball d'erudició. Hom pot palesar que és així com s'ha dut a terme, el rigor i els escrúpols de Mallol han sigut extremats.

La seva contribució a la història del cinema seria en primer lloc la conservació d'un valuós patrimoni, si no hagués estat per la seva recopilació —sense oblidar altres col·leccionistes que han fet una tasca similar—, hauria quedat perdut enmig de la ferralla i la resta s'hauria dispersat entre antiquaris, amb la qual cosa aquests objectes sols tindrien el valor de l'antiguitat, mai no serien reconeguts com a peces per a reconstruir arqueològicament les ruïnes que en un altre temps edificaren el setè art.

Finalment, voldria manifestar que la participació de Tomàs Mallol no es queda limitada a la tasca arqueològica, de conservació i museogràfica, sinó que el seu treball el podem considerar també historiogràfic amb tota la puresa de la paraula, ja que el Museu reuneix totes les condicions d'un treball d'història, té un plantejament, una estructuració, un mètode rigorós i unes conclusions.

Altres col·leccions i museus públics europeus

La definició de museu exclou els fons de cinemateques, videoteques i biblioteques. Tenim notícia d'arreu d'Europa d'institucions oficials que arxiven material cinematogràfic, però la majoria d'ells vénen a ésser registres de dipòsit legal i/o cinemateques, i algun d'ells té material «museable», per exemple: cartells, aparells antics, a més a més d'alguna llanterna màgica, ombres xineses i algun altre precedent del cinema. A vegades formen una col·lecció amb aspectes anecdòtics entorn els mites i la màgia de la realització cinematogràfica. També, formant part dels museus de la ciència i de la tècnica, es pot trobar un apartat dedicat a l'òptica, la fotografia i el cinema. Però possiblement el patrimoni més important està guardat en mans de col·leccionistes particulars.

A Alemanya la casa AGFA té exposició pública del tema que estem tractant. També podem localitzar museus a Frankfurt, a Postdam i a Berlín.

A la Gran Bretanya hi ha dos museus oficials i específicament de cinema: el National Museum Film and Photography, a Bradford Yorkshire, i el Museum of the Moving Image, a Waterloo Bridge, a Londres. Aquest últim és el més complet. Està vinculat i porta una dinàmica conjunta o paral·lela amb el National Film Archive. A grans trets podem dir que toca aspectes bastants moderns, però que una novena part de la exposició és dedica al pre-cinema. El Museu té una certa pretensió de donar una visió universal i completa de la història del cinema.

A Itàlia el patrimoni museogràfic se centra al Museo Nazionale del Cinema, a Torí. Consta d'un palau per a exposar el patrimoni, tres sales de projecció i una biblioteca. Ni les sales de projecció ni la biblioteca entren en l'accepció que internacionalment es té de museus. Hem de dir que la biblioteca posseeix valuosos volums de bibliòfil d'un interès cabdal per a la història del cinema. Respecte a l'exposició, hem de dir que quasi fa un any que està tancada per remodelació, i no s'obrirà fins al 1995 en un nou emplaçament, el Palazzo degli Stemmì. Tota aquesta reorganització té la finalitat de rebre el centenari del naixement a Torí és d'un valor molt apreciat per a la història del cinema.

A França hi ha una seriosa preocupació per la qüestió. La ciutat de Lió alberga la Fundació Lumière. Tinc referències del Musée Marey a la Côte-d'Or. París és la capital en cinemateques, videotèques, fototeques, sales d'exhibició i museus. El més representatiu és l'Henri Langlois; abasta des de la prehistòria més remota fins als mites més importants del nostre temps. En segon terme, el Musée National des Techniques posseeix una valuosa col·lecció d'aparells relacionats amb el cinema i la fotografia. Actualment aquest material està emmagatzemat amb la finalitat de donar-li una nova estructura més impactant davant la imminent celebració del centenari del cinema. La seva inauguració està prevista per al 1994-1995. El Palau de Tòquio també està preparant una *mise en scène* per a aquest esdeveniment. Es convertirà en el Palau de la Imatge; serà una videoteca, suposadament la més completa, on es podran veure vídeos individualment i haurà servei de préstec; tindrà una prestació similar a les biblioteques tradicionals.

Aquesta breu referència al panorama museístic europeu té l'objecte de situar en el context la col·lecció que estem exposant —la Tomàs Mallol— i observar quin seria el seu rol dins aquest mapa de museus. Evidentment, mentre es mantingui tancat a casa seva, queda segellat a un cercle molt reduït i afortunat que ha aconseguit assabentar-se i establir contacte amb el seu propietari. Davant la hipòtesi que el conseller de Cultura i el director general de Patrimoni Artístic reconeguin a temps la seva dignitat i li brindin l'oportunitat de

convertir-se en un museu públic, no hauríem d'envejar res a cap dels museus que he citat. En la celebració del centenari del naixement del cinema el Museu del Cinema Tomàs Mallol podria esdevenir un dels punts més interessants de l'àmbit museogràfic.